

(NIE)TYPOWE DECYZJE TŁUMACZA – WYBRANE PRZYKŁADY Z TEKSTU HYBRYDOWEGO UNII EUROPEJSKIEJ

PRZEMYSŁAW BROM

(NON)TYPICAL TRANSLATORS' DECISIONS – EXAMPLES FROM EUROPEAN UNION'S HYBRID TEXT

ABSTRACT *In this article a question is asked about the translators' decisions, made in the process of translating texts in the multilingual society of European Union. Various examples are shown to demonstrate how the translator's decisions lead to a formation of hybrid text – a text, that has the characteristics typical not for one, but two (or more) cultures and because of it is viewed as odd in all of them.*

KEY WORDS *translation, hybrid texts, European Union, translators' decisions*

CONTACT *University of Bielsko-Biała, Poland; pbrom@ath.bielsko.pl*

Zauważalny w kilku ostatnich dekadach rozwój przekładoznawstwa zaowocował powstaniem licznych refleksji nad procesem tłumaczenia, zarówno tych o charakterze opisowym, jak i dających się zastosować w praktyce. Wciąż jednak tłumacze w swojej codziennej pracy spotykają się z problemami, co do których współczesna translatoryka nie daje adekwatnych rozwiązań. Powoduje to, że jakość tłumaczenia jest najczęściej wypadkową kilku czynników związanych bezpośrednio z osobą tłumacza – jego intuicji, doświadczenia, wyobraźni, własnych badań i eksperymentów oraz czasami zwykłego zbiegu okoliczności. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest fakt, iż brakuje dotychczas spójnego modelu analizy tekstu źródłowego, który wyposażałby osobę tłumacza w narzędzie ułatwiające podejmowanie bieżących decyzji translatorskich. Celem analizy tekstu z punktu widzenia procesu tłumaczenia jest bowiem nie tylko zrozumienie tekstu i ułatwienie jego odpowiedniej interpretacji, lecz właśnie umożliwienie tłumaczowi dokonania wyboru odpowiedniej strategii translatorskiej. W niniejszym artykule podjęta zostanie próba pokazania wybranych decyzji translatorskich, których wynikiem jest powstawanie tekstu hybrydowego (por. Trosborg 1997). Postawione zostanie również pytanie o przyczyny powstawania tekstów hybrydowych, czy wręcz błędów w tłumaczeniu.

Proces tłumaczenia zostaje zwykle zainicjowany w wyniku zaistnienia u określonego podmiotu (osoby, w omawianym tutaj tekście instytucji itp.) potrzeby stworzenia tekstu przekładu w języku docelowym – podstawą jest zatem sytuacja komunikacyjna. Warunkiem koniecznym do wystąpienia takiej sytuacji jest obecność co najmniej dwóch stron, które mają zamiar i dostrzegają sens w nawiązaniu komunikacji. W analizowanych w niniejszym opracowaniu przypadkach instrumentem komunikacji jest tekst, będący narzędziem służącym realizacji uprzednio zamierzonego celu komunikacyjnego.

Innym ważnym czynnikiem w analizie tekstu pod kątem tłumaczenia jest intencja autora. Jej ustalenie ma duże znaczenie dla tłumacza, ona to bowiem w ogromnym stopniu wpływa na proces produkcji tekstu oraz na wybór przez autora określonych środków tejże produkcji – np. stylistycznych ale również innych, w tym niewerbalnych (ilustracji, elementów edycyjnych itp.). Ma ona równocześnie istotny wpływ na proces odbioru tekstu, zostaje bowiem każdorazowo zestawiona z oczekiwaniami odbiorcy. W sytuacji, kiedy intencja autora pokrywa się z oczekiwaniami odbiorcy, mamy do czynienia z wzorcową sytuacją komunikacyjną, do której każdorazowo się dąży. Stawia to osobę tłumacza w niezwykle trudnej sytuacji, przebieg procesu produkcji tekstu jest mu bowiem najczęściej nieznan – ponadto niejednokrotnie nie ma możliwości kontaktu z autorem w celu zadania mu pytań (autor często jest również anonimowy). Często też tłumacz jest odbiorcą tekstu „przypadkowym”, nie zakładanym pierwotnie przez autora. Z drugiej zaś strony, doskonałe kompetencje z zakresie języka i kultury źródłowej umożliwiają tłumaczowi odbiór tekstu w sposób świadomy i obiektywny, co w połączeniu z równie dobrymi kompetencjami w języku i kulturze docelowej pozwala mu przyjąć na siebie rolę swoistego „filtra” między kulturą źródłową i docelową. Poprzez spojrzenie na tekst źródłowy z perspektywy odbiorcy w kulturze docelowej tłumacz jest w stanie sfinalizować, w szczególny sposób „domknąć” proces komunikacji między tymi kulturami, doprowadzając do tego, że funkcja komunikacyjna tekstu zostanie poprawnie zrealizowana w procesie recepcji tekstu przez odbiorcę docelowego. Proces recepcji w złożonej sytuacji komunikacyjnej jaką jest tłumaczenie jest niezwykle ważnym elementem – dotyczy bowiem zarówno osoby tłumacza, jak i odbiorcy przekładu.

Proces przekładu staje się z punktu widzenia tłumacza trudniejszy, kiedy zachodzi w środowisku wielojęzycznym, jakim jest Unia Europejska. Fakt współistnienia dwudziestu czterech języków urzędowych oraz prawo unijne, które stanowi, iż obywatele UE mają prawo zwrócić się do instytucji unijnych w każdym z tych języków oraz w każdym z nich uzyskać odpowiedź powoduje, że procesy przekładu nabierają niezwykle istotnego znaczenia (por. np. Brom 2016). Do opisywanych wcześniej zadań tłumacza dochodzi jeszcze jedno – pełni on w pewnym sensie rolę negocjatora między kulturami Unii. W obliczu współistnienia kilku (czasami kilkudziesięciu) wersji tekstu jego zadaniem jest stworzenie przekładu z jednej strony jak najwierniejszego, z drugiej zaś – takiego, który spełnia wymogi unijnej standaryzacji. Efektem często jest wtedy powstawanie tekstów *hybrydowych* (por. Trosborg 1997, Brom 2015). Postawienie tłumacza na styku nie dwóch, lecz czasami wielu kultur i postawienie przed nim zadania wynegocjowania tekstu, który spełnia powyższe wymogi powoduje, że niejednokrotnie jedynym wyjściem jest właśnie stworzenie tekstu *hybrydowego* – noszącego cechy nie jednej a dwóch (lub więcej) kultur i przez to odbieranego jako niedopasowany do żadnej z nich. Czasami też obok cech *hybrydowych* w tekstach tłumaczeń UE odnajdziemy wiele elementów, które zakwalifikować można jako błędy w przekładzie. Teksty hybrydowe nie były dotychczas przedmiotem szerszych badań, niniejszy artykuł jest próbą podjęcia refleksji nad strukturą, czy też przyczynami powstawania tego typu tekstów.

W celu zobrazowania problemów, na jakie tłumacz napotyka w tłumaczeniu tekstów hybrydowych, przyjrzyjmy się przykładom pochodzącym z broszury „Tackling health inequalities” opublikowanej przez Urząd Publikacji Unii Europejskiej i jej polskiego odpowiednika „Ograniczanie nierówności zdrowotnych”.¹

Pierwszą wątpliwość budzi już polski tytuł. Źródła podają następujące znaczenia angielskiego czasownika *tackle*: 1. zewrzeć/zwierać się; chwy-ć/tać; zatrzym-ać/ywać. 2. zab-rać/ierać, wziąć/brać się (do czegoś) (Stanisławski 1964: 353). Utworzony od niego rzeczownik *tackling* powinien mieć zatem znaczenie *walka, stawianie czoła*, co potwierdza dalsza część tekstu (w której tłumacz polski używa również określenia *radzenie sobie*). Ponadto wydaje się, że polskie wyrażenie *nierówności zdrowotne* nieopatrzone odpowiednim komentarzem również jest dla odbiorcy tekstu niejasne.

W części „Różnice w stanie zdrowia” znajdziemy następujący akapit w języku angielskim:

„Health inequalities generally reflect social inequalities, leading to a marked ‘social gradient’ in health and wellbeing. Moreover, certain communities – including ethnic minorities (especially Roma) and stigmatised groups, such as irregular migrants and sex workers – experience significant health inequalities.”

oraz jego polski odpowiednik:

„Nierówności zdrowotne w zasadzie odzwierciedlają nierówności społeczne, co prowadzi do znacznego „gradientu społecznego” w stanie zdrowia i dobrostanie. Co więcej niektóre

1 <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/ffdd3648-f673-4aff-840d-eeca65982827>. [dostęp: 30.03.2020]

społeczności – w tym mniejszości etniczne (szczególnie Romowie) oraz grupy napiętnowane, np. migranci o nieuregulowanym statusie i osoby sprzedające usługi seksualne – doświadczają znacznych nierówności zdrowotnych.

Zwraca w nim uwagę przetłumaczenie angielskiego przysłówka *generally* jako *w zasadzie* (powszechnie w tekstach unijnych), podczas gdy sens zdania lepiej oddaje tłumaczenie *zazwyczaj* lub *najczęściej*. Jeszcze większą wątpliwość może budzić niejasne w języku polskim określenie *gradient społeczny* w miejsce angielskiego rzeczownika *gradient* „nachylenie, pochyłość, stopień nachylenia” (Stanisławski 1964: 358). Ponadto jako błąd interpunkcyjny uznać należy brak przecinka po określeniu „Co więcej”.

Akapit „*Better health for all*” („*Lepsze zdrowie dla wszystkich*”) zawiera następujący fragment:

It provided impetus to earlier efforts to address health inequalities, which were also recognised in the 2007 EU health strategy. Looking forward, the EU's goal of smart, sustainable and inclusive growth, set out in its Europe 2020 Strategy, will depend on better health for all members of society.

które w języku polskim brzmi:

Komunikat dał impuls wcześniejszym staraniom rozwiązania problemu nierówności zdrowotnych, które dostrzeżono w strategii UE z 2007 r. w zakresie ochrony zdrowia. Z perspektywy przyszłości cel UE w postaci inteligentnego i zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu, określony w strategii „Europa 2020”, będzie uzależniony od lepszego stanu zdrowia całego społeczeństwa.

Określenie *wcześniejsze starania* zmienia znaczenie angielskiego oryginału (*earlier efforts*), który zawiera znaczenie *przyspieszonych* działań w celu rozwiązania problemów zdrowotnych. Ponadto użyte zostało nielogiczne w języku polskim wyrażenie *z perspektywy przyszłości* jako ekwiwalent angielskiego *looking forward*.

W części „*Building capacity for action*” („*Budowanie zdolności działania*”) znajdziemy fragment:

By sharing experience and building on existing know-how, Action-for-Health has helped European regional stakeholders, especially in Eastern Europe, to increase their capacity to tackle health inequalities, particularly by accessing EU structural funds.

Jego wersji w języku polskim brzmi:

Dzieląc się doświadczeniem i czerpiąc z istniejącego know-how, projekt Działanie na rzecz zdrowia pomógł europejskim regionalnym zainteresowanym stronom, w szczególności w Europie Wschodniej, zwiększyć ich zdolność radzenia sobie z nierównościami zdrowotnymi, w szczególności poprzez dostęp do funduszy strukturalnych UE.

Poza niezrozumiałym nieprzetłumaczeniem określenia *know-how* (pol. *wiedza*), za błąd uznać należy oddanie znaczenia angielskiego rzeczownika *stakeholder* przez polskie *zainteresowana*

strona (w innym miejscu tekstu tłumacz używa rzeczownika *strona*). Od dawna w oficjalnych dokumentach zarówno Unii Europejskiej, jak i tekstach krajowych, występuje określenie *interesariusz*, które najlepiej oddaje znaczenie angielskiego oryginału.

Podtytuł części „*Tackling social determinants*” został przetłumaczony jako „*Społeczne uwarunkowania*”, z pominięciem aspektu zmagania się z problemem (podobnie w podtytule „*Tackling hepatitis*” – „*Zapalenie wątroby*”). W części tej znajduje się zdanie:

The project built policymaker capacity through a series of policy dialogues and by integrating guidance into existing WHO capacity-building activities and programmes.

które zostało przetłumaczone następująco:

W ramach projektu zwiększono umiejętności decydentów dzięki wielu dialogom politycznym oraz włączeniu poradnictwa do istniejących działań i programów WHO budujących te możliwości.

Z tekstu źródłowego wynika, że to nie *umiejętności* decydentów zostały zwiększone, a ich *kompetencje* do podejmowania decyzji. Angielskie wyrażenie *series of policy dialogues* określa ciąg dyskusji dotyczących sposobów realizowania polityki a nie, jak napisał polski tłumacz, *wiele dialogów politycznych*. Ponadto w tej części i następnej pojawia się niekonsekwencja w przekładzie wyrażenia „*health in all policies*”, będącego nazwą programu realizowanego przez UE. Zostało ono w jednym miejscu przetłumaczone jako „*zdrowie we wszystkich politykach*” w innym zaś jako „*zdrowie we wszystkich obszarach polityki*”.

Należy w tym miejscu podkreślić fakt, iż angielski rzeczownik *policy* jest zdecydowanie zbyt często tłumaczony (zarówno w niniejszej broszurze, jak i ogólnie – w większości dokumentów unijnych) przy pomocy polskiego leksemu *polityka*. Spójrzmy na przykład z analizowanego tekstu:

By raising awareness of these health inequalities, supporting the development of policies to address them and sharing best practice, EU-funded projects are aiming to ensure that all members of society enjoy better health.

w tłumaczeniu na polski:

Zwiększając wiedzę o tych nierównościach zdrowotnych, wspierając rozwój polityk na rzecz rozwiązania tego problemu i dzieląc się najlepszą praktyką, projekty finansowane przez UE mają zagwarantować, aby całe społeczeństwo cieszyło się lepszym zdrowiem.

W miejsce wyrażenia *rozwój polityk na rzecz rozwiązania tego problemu* tłumacz powinien raczej użyć określenia *rozwój działań/strategii*, co pozwoliłoby uniknąć niepotrzebnej kalki językowej.

W części „*Eastern cross-border health cooperation*” (tłumaczenie podtytułu: „*Wschodnia transgraniczna współpraca w dziedzinie zdrowia*” – szyk zdania!) jako ekwiwalent angielskiego zdania:

BORDERNETwork was an interdisciplinary cross-border network project implementing 'highly active prevention' for HIV/AIDS and associated sexually transmitted infections in eight EU countries and four neighbouring states (Bosnia and Herzegovina, Moldova, Serbia and Ukraine). It aimed to improve the clinical management of HIV and viral hepatitis B and C co-infections.

znajdziemy polskie:

BORDERNETwork był interdyscyplinarnym transgranicznym projektem sieciowym wdrażającym „bardzo aktywną profilaktykę” HIV/AIDS i związanych z nimi zakażeń przenoszonych drogą płciową w ośmiu państwach UE i czterech państwach sąsiednich (Bośni i Hercegowinie, Mołdawii, Serbii i na Ukrainie). Jego celem była poprawa klinicznego zarządzania HIV i współzakażeń wirusowym zapaleniem wątroby typu B i C.

Wydaje, że dla polskiego odbiorcy niezrozumiałe może być określenie *transgraniczny projekt sieciowy*, tłumacz powinien zatem opatrzyć go komentarzem. Ponadto wątpliwości budzi wyrażenie *poprawa klinicznego zarządzania HIV* w miejsce angielskiego *clinical management of HIV* (kalka językowa?) a za błąd w tłumaczeniu uznać należy wyrażenie *współzakażeń wirusowym zakażeniem wątroby typu B i C*, które w tekście angielskim odnosi się do *wzajemnych zakażeń tą chorobą*.

W tym samym akapicie znajdziemy zdanie:

The project targeted vulnerable populations, including people who inject drugs, mobile sex workers, migrants/ethnic minorities and young people.

którego polski odpowiednik brzmi:

Projekt był skierowany do ludności szczególnie wrażliwej, w tym osób dożylnie przyjmujących narkotyki, przemieszczających się osób prostytuujących się, migrantów i mniejszości etnicznych oraz młodzieży.

Wyrażenie *vulnerable populations* odnosi się do osób szczególnie zagrożonych wystąpieniem opisywanych zagrożeń, tak więc powinno zostać przetłumaczone, w miejsce wyrażenia *ludność szczególnie wrażliwa*.

Ostatnie przykłady znajdziemy w części „*Understanding Roma health*” („*Wiedza o zdrowiu Romów*”), w zdaniu:

They have poorer access to and lower uptake of primary care and preventive health services, and experience worse health outcomes and shorter life expectancy.

oraz jego polskim odpowiedniku:

Mają gorszy dostęp do podstawowej i profilaktycznej opieki zdrowotnej i mniej z niej korzystają, a ponadto cechują ich gorsze wyniki zdrowotne i krótsze średnie trwanie życia.

Dosłowne tłumaczenie wyrażenia *worse health outcomes* (*gorsze wyniki zdrowotne*) jest w języku polskim niezrozumiałe, lepszym wydaje się być określenie *gorsze parametry zdrowia/zdrowotne*. Z kolei określenie *life expectancy* odnosi się do powszechnie używanego w statystyce parametru „oczekiwana dalsza długość trwania życia”, a nie, jak w polskiej wersji – „średnie trwanie życia”.

Przedstawione przykłady obrazują, w jak trudnej sytuacji staje tłumacz, który zmuszony jest z jednej strony dostosować swój tekst do daleko posuniętej standaryzacji tekstów unijnych, z drugiej zaś – stworzyć tekst wolny od nieścisłości, czy wręcz błędów. Chybiona wydaje się być teza o niskich kompetencjach tłumaczy, gdyż jest to grupa zawodowa, której stawia się niezwykle wysokie wymagania. Już samo podjęcie pracy tłumacza w instytucjach Unii Europejskiej wymaga od kandydatów spełnienia niezwykle wysokich wymagań. Sama zaś praca związana jest z ciągłym doskonaleniem zawodowym, nieustannym udziałem w kursach doskonalących kompetencje językowe, podnoszącym kwalifikacje językowe i poziom wiedzy z dziedzin związanych z tłumaczonymi dokumentami (por. np. Michałowska-Gorywoda 2001).

Pytanie o przyczyny powstawania tekstów hybrydowych, czy wręcz błędów w tłumaczeniu pozostaje zatem otwarte. Na tym etapie badań trudno też jeszcze jednoznacznie zdefiniować punkt, w którym nie można danego elementu określić jako hybrydowy a należy zaliczyć go już do błędów w przekładzie. Z całą pewnością wpływ na pracę tłumaczy ma dynamika środowiska instytucji Unii Europejskiej, presja czasowa i ilość wykonywanych tłumaczeń. Możliwe, iż to właśnie wpływa w decydujący sposób na jakość przekładu, względnie istnieją przyczyny o innym charakterze (np. językowym, lecz niezwiązanym z kompetencjami tłumaczy). Należy jednakże podkreślić, iż jednoznaczna odpowiedź na tak postawione pytanie wymaga z pewnością przeprowadzenia dalszych, głębszych analiz.

(NON)TYPICAL TRANSLATORS' DECISIONS – EXAMPLES FROM EUROPEAN UNION'S HYBRID TEXT

SUMMARY In the last decades there's been an significant advancement in the field of translation studies. And yet, professional translators in their everyday work are still confronted with questions, which are not being answered by science. This leads to a situation, when the quality of the translation depends primarily on the factors connected directly to the translator – his intuition, experience, imagination, results of his own research and, sometimes, simple coincidence. In this article a question is asked about the translators' decisions, made in the process of translating texts in the multilingual society of European Union. Various examples are shown to demonstrate how the translator's decisions lead to a formation of *hybrid text* – a text, that has the characteristics typical not for one, but two (or more) cultures and because of it is viewed as *odd* in all of them. It is shown, how difficult a task it is, for the translator to create such final version of translation, which is mistake-free and in accordance with EU standardisation processes.

LITERATURA

- / Brom P., 2016, Hybrydowość w tekstach prawnych Unii Europejskiej – próba analizy. *Rojena v narječje. Akademkinji prof. dr. Zinki Zorko ob. 80-letnici (Zora 114)*, red. Marko Jesenšek, Maribor, s. 699–707.
- / Brom P., 2017, Tłumaczenie jako proces podejmowania decyzji – wybrane przykłady z tekstów hybrydowych. *Med didaktiko slovenskega jezika in poezjo (Zora 119)*, red. Marko Jesenšek, Maribor, s. 252–262.
- / Michałowska-Gorywoda K., 2001, Służby lingwistyczne Unii Europejskiej. *Studia Europejskie*, red. Artur Adamczyk, Warszawa, s. 81–98.
- / Newmark P., 1988, *Approaches to Translation*, Hertfordshire.
- / Nida E., 1984, *On translation*, Beijing.
- / Stanisławski J., 1964, *Wielki słownik angielsko-polski*, Warszawa.
- / Szymczak M., (red.) 1978, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- / Trosborg A., (red.) 1997, *Text typology and translation*, Amsterdam/Philadelphia.

- / <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/ffdd3648-f673-4aff-840d-eeca65982827>. [dostęp: 30.03.2020]